

Makedonija na Pariskoj mirovnoj konferenciji

ALEKSANDAR HRISTOV

Institut za nacionalna istorija, Skopje, Jugoslavija

*Međunarodnopravni osnovi predstavljanja Makedonije
na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine*

U međunarodnim pregovorima na Mirovnoj konferenciji u Parizu (1919) Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija (VMRO) preduzela je značajne korake međunarodnopravnog karaktera u cilju zaštite i priznanja makedonskom narodu prava međunarodnopravnog subjektiviteta. U ovom smislu delovale su i druge progresivne makedonske političke grupe iz inostranstva, posebno makedonska studentska društva u Švajcarskoj.¹ Ovi zahtevi za priznavanje makedonskom narodu prava međunarodnopravnog subjektiviteta — koji su vezani za postojanje suverene države — izvodili su se iz njegove borbe za izvojevanje prava na samoopredeljenje i izgradnju svoje države. Na osnovu ovoga, makedonske progresivne i revolucionarne grupe i struje u ovom periodu smatrale su da makedonski narod ima ovlašćenja (nezavisno od prava i ovlašćenja koja se priznaju samo državama) da stupa u međunarodnopravne odnose i da samostalno vodi diplomatske pregovore povodom zaključivanja međunarodnih ugovora na Mirovnoj konferenciji u Parizu.

Polazeći od ovih shvatanja Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija i progresivne političke grupe i struje makedonskog naroda na Mirovnoj konferenciji u Parizu pokrenule su dva osnovna zahteva od posebnog međunarodnopravnog značaja.

Prvo. Mirovnoj konferenciji upućeni su zahtevi da se na konferenciji prihvati delegacija VMRO koja će u ime makedonskog naroda izložiti njegove legitimne interese pri rešavanju makedonskog pitanja i zaključivanju međunarodnih ugovora kojima se tangiraju njegovi vitalni nacionalni interesi.

Drugo. Makedonske revolucionarne snage traže da se predstavnicima Bugarske na Mirovnoj konferenciji zabrani da predstavljaju makedonski

¹ Zbornik na dokumenti za sozdavanje na makedonskata državnost (1893—1944). Izbor, uvodni komentari i redakcija A. T. Hristov, Skopje 1976, posebno 309—323 (br. 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92).

narod i da u njegovo ime prihvataju i preduzimaju međunarodnopravne obaveze.²

Zahtev da makedonski narod predstavlja na Mirovnoj konferenciji Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija (VMRO) opravdan je, kao što se ističe u aktu upućenom Mirovnoj konferenciji, odnosno Georgesu Clémenceauu.

»Njegovoj Ekselenciji, gospodinu Klemansou, predsedniku Saveta — Pariz. Čast mi je izraziti svoju lojalnost kao delegat Makedonskog komiteta kod Visoke konferencije mira, da bih protestirao protiv manevara izvesnih sumnjivih ličnosti, koje pretendiraju da govore u ime Makedonije, a predstavnici su tzv. Izvršnog komiteta makedonskih društava.

Dovoljno će biti da ukažem Vašoj poštovanoj Ekselenciji da je makedonska emigracija u Bugarskoj za vreme od trideset godina stvorila malobrojnu grupu bugariziranih Makedonaca, koji se nisu posvetili kompletno interesima svoje rođene zemlje, već Bugarskoj... Ti ljudi, koji su uopšte sumnjivi u obema otadžbinama, koji su kako kažemo nemerodavni, predložili su da kao delegati Konferencije budu dve ličnosti, Todor Aleksandrov i Protogerov, zakleti prijatelji Kajzera i bugarskog Ferdinanda i organizatora masakra u Nišu!

I zaista ta pokvarenost najbolje služi za kompromitovanje jednom za-
uvek stvari 'makedonske autonomije' pred areopagom pobednika.

Ja imam čast da Vam iznesem da su jedino od makedonskih društava, slobodni od ovih bugarskih i drugih političkih uticaja i da lojalno predstavljaju celu Makedoniju, bez razlike na jezik i religiju, revolucionarni komiteti Makedonaca, koji su okupljeni u formiranoj 1893. godine 'Unutrašnjoj makedonskoj revolucionarnoj organizaciji'.³

Zato u njihovo ime, i nikako u ime Bugarske ili Bugara, imam čast da Vas zamolim i da iznesem nov zahtev pred Vašom Ekselencijom u korist jedne audijencije kako bi Vam bile iznete želje makedonskog naroda.«⁴

*Komitet za nove države i njegova uloga
u određivanju pravnog položaja Makedonije
u međunarodnim ugovorima*

U pripremi međunarodnih ugovora Komitet za nove države imao je značajnu ulogu. Na njegovim sednicama bila su razmtrana pitanja vezana za određivanje državnopravnog statusa Makedonije i izgrađeni su stavovi koji su docnije dostavljeni nadležnim organima Mirovne konferencije za konačno usvajanje.

Na sednicama Komiteta uglavnom su se izrazila dva stava o pitanju određivanja pravnog statusa Makedonije. Prvi stav je polazio od potrebe da se Makedoniji prizna status autonomije u okviru Kraljevine SHS.

² Isto.

³ Isto.

⁴ Isto.

Drugo stanovište polazilo je od toga da se tzv. makedonsko pitanje razmatra zajedno sa pitanjem zaštite manjina i da su opšte klauzule u ovom pitanju dovoljna garancija da će stanovništvo Makedonije uživati slobodu i zaštitu.

Na sednicama Komiteta bilo je zastupljeno i treće, posebno, stanovište koje je išlo za tim da se u Makedoniji uvede posebna kontrola predstavnika Društva naroda, da bi se »sačuvala garancija protiv ugnjetavanja...«.

Prvo stanovište izložila je i branila italijanska delegacija na Mirovnoj konferenciji. Drugo stanovište ispoljila je francuska delegacija, energično se suprotstavljajući ideji o stvaranju autonomne Makedonije. Treće stanovište koje je trebalo da pomiri prethodna stanovišta bilo je izloženo u predlozima engleske delegacije.⁵

Zadržimo se поближе na svakom od tih stavova pojedinih delegacija u Komitetu za nove države i zaštitu manjina.

Pitanje pravnog položaja Makedonije najpre je bilo razmatrano na sednici Komiteta za nove države od 10. jula 1919. godine.⁶ Na toj sednici italijanska je delegacija sugerirala kako je poželjno da se postavi zahtev za uvođenje *specijalnog administrativnog sistema* u Makedoniji. Tom predlogu odnosno sugestiji energično se suprotstavila francuska delegacija. Zbog toga je donet zaključak — ukoliko italijanska delegacija insistira na svom predlogu da se na narednoj sednici izade sa preciznijim stavom.⁷ Komitet je na jednoj od svojih sednica opsežno diskutovao o predlogu italijanske delegacije da se Makedoniji dodeli autonomni status u okviru Jugoslavije odnosno da Makedonija dobije određeni oblik samouprave od srpske vlade.⁸

U predlogu italijanske delegacije ističe se zahtev da se Jugoslavija saglasi da teritoriju Makedonije, u granicama fiksiranim od glavnih saveznih i pridruženih sila, organizuje u formi autonomne jedinice u jugoslovenskoj državi, predviđajući najveći stepen samouprave u saglasnosti sa jedinstvenom jugoslovenskom državom.

Dalje se u predlogu određuje da Makedonija ima svoju autonomnu skupštinu, čija se nadležnost utvrđuje zakonima jugoslovenske države. Guvernera Makedonije imenuje jugoslovenska vlada, ali je odgovoran skupštini autonomne Makedonije.

Predlog predviđa da se Jugoslavija saglasi da se službenici sa teritorije Makedonije po mogućnosti biraju među stanovništvom ove teritorije, kao i to da jugoslovenska vlada garantuje jednako predstavnništvo u zakonodavnoj skupštini jugoslovenske države. U tu skupštinu Makedonija šalje poslanike izabrane saglasno Ustavu jugoslovenske države. Ti posla-

⁵ *Hr. Andonov-Poljanski*, Velika Britanija i makedonskoto prašanje na Pariskata mirovna konferencija vo 1919 godina. So izbor od dokumentacijata, Skopje 1973, posebno: 106—107, br. 26.

⁶ Isto, 103 (br. 23).

⁷ Isto, 103—104 (br. 24).

⁸ Isto, 104—105 (br. 25).

nici nemaju pravo da glasaju u skupštini za ona zakonodavna pitanja koja su u nadležnosti skupštine Makedonije.⁹

Međutim, na narednoj sednici Komiteta italijanska je delegacija podnela novi modificirani predlog u pogledu određivanja pravnog položaja Makedonije kao autonomne oblasti u jugoslovenskoj državi. Umesto ranije iznetog predloga, italijanska delegacija se u novom predlogu zadovoljava da se Makedoniji priznaju izvesna prava tzv. lokalne autonomije.¹⁰

Osnovna obeležja i pravnu prirodu te autonomije italijanska je delegacija pobliže utvrdila i obrazložila na sednici Komiteta i u aneksu dala konkretne predloge o ustanovljenju lokalne autonomije u Makedoniji.

Prema tom novom predlogu napušta se raniji zahtev da se Makedonija konstituiše kao samoupravna oblast sa najširim ovlašćenjima. Predlog polazi od kulturne i verske autonomije, sa autonomijom u pogledu lokalne administracije. Dok je raniji predlog sadržavao elemente zapravo političke autonomije sa najvećim stepenom ovlašćenja i unutar samoupravne oblasti (sa autonomnom skupštinom), i prema centralnoj vladi (sa jednakim predstavništvom u jugoslovenskoj skupštini), novi predlog polazi od uvođenja administrativne samouprave u Makedoniji.

Ta tzv. administrativna autonomija bila bi konstituisana ovako. Prvo, cela Makedonija bila bi podeljena na administrativne jedinice — oblasti — na čijem se čelu nalazi administrativni savet. Drugo, formira se centralni (generalni) savet sa sedištem u Bitoli, čija će prava i nadležnost docnije utvrditi zakonskim propisima Kraljevina SHS.¹¹ Treće, svaka administrativna oblast ima po jednog upravnika koga imenuje vlada SHS, imajući u vidu da njegov izbor i imenovanje budu prema broju i važnosti stanovništva, nacionalnosti i religije.¹²

Predstavnik Engleske u Komitetu za nove države u debati o utvrđivanju budućeg državnog položaja Makedonije na jednoj od njegovih sednica predložio je da Društvo naroda uputi svoje predstavnike u Makedoniju »... sa ciljem da čuvaju garancije protiv ugnjetavanja«. ¹³ Taj predlog predstavnik Engleske podneo je u Komitetu nasuprot predlogu italijanske delegacije o ustanovljenju autonomnog statusa Makedonije.

Za engleski predlog sa nekim modifikacijama izjasnili su se američka i japanska delegacija, te je na sednici od 4. avgusta u posebnom aneksu pobliže izražena pravna situacija Makedonije na osnovu pomenutog predloga.¹⁴

Predlog aneksa predviđa da se vlada Srba, Hrvata i Slovenaca obavezuje da uputi poziv Društvu naroda da ono po svome nađenju imenuje punomoćnika, koji će se nastaniti u oblasti i savetovaće vladu SHS o izvršavanju onih opštih klauzula o zaštiti manjina.

⁹ Isto, 105—106 (Aneks A.).

¹⁰ Isto, 114—115 (br. 29).

¹¹ Isto, 117—118 (Aneks B.).

¹² Isto.

¹³ Isto, 114—115 (br. 29).

¹⁴ Isto, 115—117 (br. 30).

Prema predlogu, punomoćnik i njegovi saradnici imali bi status diplomatskih predstavnika i uživali bi diplomatske privilegije, te se i vlada SHS obavezuje da mu da svu potrebnu pomoć u vršenju njegovih dužnosti. Mandat toga punomoćnika Društva naroda bio bi pet godina. Posle isteka mandatnog perioda, mandat može biti obnovljen odlukom većine Saveta Društva naroda.

Kao što je ranije rečeno, na sednici Komiteta za nove države pojavile su se tri osnovne varijante u pogledu utvrđivanja državnopravnog položaja Makedonije. Na prethodnim stranicama ovog napisa izložili smo jednu varijantu koju je iznela italijanska delegacija i drugu varijantu koju je iznela Engleska i docnije je prihvatile i SAD i japanska delegacija.

Francuska delegacija odbila je da prihvati i jednu i drugu varijantu odnosno i jedan i drugi predlog pomenutih delegacija na Mirovnoj konferenciji. Članovi francuske delegacije usprotivili su se ideji o konstituisanju autonomne Makedonije (predlog italijanske delegacije), obrazlažući da će se time stvoriti nove teškoće u zemlji s obzirom na to što će manjine, koje će se naći u tome regionu, biti izložene različitim intrigama i time otežati pacifikaciju zemlje. Pri tome su francuski delegati polazili i od toga da u »Makedoniji nema jasno definiranog nacionaliteta, a stanovništvo je podeljeno na partije koje s obzirom na događaje menjaju svoj karakter«.¹⁵

Francuska delegacija prigovarala je predlogu Engleske da se u Makedoniji uvede komisija Društva naroda sa ovlašćenjem koje smo ranije naveli. U svom prigovoru francuska delegacija istakla je da se tim predlogom narušava suverenitet države SHS.¹⁶

U stavu francuske delegacije ističe se da opšte klauzule o zaštiti prava manjina, koje su sadržane u drugim ugovorima sa novim državama, zadovoljavaju interese Makedonije, te je nepotrebno (»nema rezona«) da se unose i specijalne klauzule (misli se na unošenje specijalnih klauzula o ugovoru sa Kraljevinom SHS — AH).¹⁷

I pored toga što je tzv. makedonsko pitanje bilo prisutno za celo vreme rada Komiteta za nove države, tj. Mirovne konferencije, ipak ono nije prelazilo okvire koji se odnose na prava zaštite manjine. Ta ideja bila je dominantna u svim dokumentima donesenim na sednicama Komiteta za nove države da bi najzad postala osnova u određivanju pravnog položaja Makedonije, i to kako dela koji je anektirala Srbija tako i dela koji je anektirala Grčka sa određenim modalitetima.

Polazeći od toga shvatanja pri određivanju pravnog položaja Makedonije, Konferencija je apriori odbila da raspravlja o pitanju ujedinjenja Makedonije i njenom položaju kao geopolitičke i ekonomske celine. Naime, Konferencija je u određivanju položaja Makedonije prihvatila deobu njene teritorije između balkanskih država kao istorijski fakt, kao nešto što je postignuto ranijim pregovorima i ugovorima između tih

¹⁵ Isto, 118—125 (br. 31 i Aneks A.).

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto, 124.

država i time odbila da na osnovu ujedinjenja Makedonije izgrađuje njen državnopravni status u uslovima posle završetka prvoga svetskog rata. Predlog italijanske delegacije za tzv. konstituisanje autonomne Makedonije u okviru jugoslovenske nove države, odnosno za uspostavljanje lokalne administracije (lokalne autonomije) nije značio ništa drugo nego *via facti* priznanje podele Makedonije. Tim je italijanska delegacija prihvatila stanovišta balkanskih država da se pitanje ujedinjenja Makedonije ne može postaviti na dnevni red Mirovne konferencije, a da se time ne zadire u suverenitet balkanskih država.¹⁸

Unošenje specijalnih klauzula u mirovne ugovore koji se odnose na Makedoniju na osnovu predloga Engleske takođe nije moglo ništa da izmeni i da se prikrije osnovna postavka o sankcioniranju podele Makedonije između balkanskih država. Specijalne klauzule o kontroli predstavnika Društva naroda u izvršenju obaveza države SHS prema Makedoncima više-manje došle su kao predlog Engleske na osnovu pritiska progresivnog svetskog javnog mnjenja, a posebno poznatih javnih radnika u samoj Engleskoj koji su se zauzimali za rešavanje makedonskog pitanja na principima prava na samoopredeljenje.

Prema tome, može se reći da makedonsko pitanje na Mirovnoj konferenciji ne samo da nije rešeno nego je postavljeno tako da je još više otežano da se ono osvetli i u svim njegovim dimenzijama: istorijskim, etničkim, nacionalnim, državnopravnim i sa međunarodnog stanovišta.

Dajući saglasnost da pojedini delovi jedinstvene makedonske teritorije budu inkorporirani u susedne države, Mirovna je konferencija samim tim ostavila makedonsko pitanje otvorenim i ono je doista dalje egzistiralo i predstavljalo osnovu za brojne nesporazume i konfliktne situacije na Balkanu. Sankcioniranje već ranije izvršene podele Makedonije između balkanskih saveznika imalo je nedogledne posledice za razvoj Makedonije, i u ekonomskom, i u pogledu opštenacionalnom, kulturnom, obrazovnom i sl. Podelu Makedonije na tri dela makedonski narod nije nikada mogao da prihvati i nikada niko nije tražio njegovo mišljenje, a još manje njegovu saglasnost za međunarodne odredbe o njenoj podeli.¹⁹

Kao što je predlog italijanske delegacije o konstituisanju autonomne Makedonije bio nedosledan, jer nije polazio od vitalnih, nacionalnih interesa Makedonije, tako i predlog engleske delegacije da se u Makedoniji uvedu specijalne klauzule o zaštiti prava manjina patio je od brojnih nedostataka, nejasnoća i nedoslednosti.

Nedoslednost u zahtevu za autonomnom Makedonijom izražavala se u tome što je taj zahtev bio upućen samo vladi SHS, a ne i vladama Grčke i Bugarske, to znači da predlog u pogledu konstituisanja autonomne Makedonije u okvirima jugoslovenske države nije polazio od usvajanja i potrebe primena principa prava svakog naroda na samoopredeljenje, već od pojedinačnih i (*ad hoc*) sagledanih interesa ove ili one države koja je imala uticaja na zbivanja u pregovorima na međunarodnoj konferenciji. Iz tih razloga italijanska je delegacija veoma brzo

¹⁸ Isto, 123—124.

¹⁹ Isto, 124.

napustila zahtev za uvođenjem samouprave u Makedoniji sa najvećim stepenom njene samoupravnosti i izmenila zahtev za uvođenje lokalne administracije odnosno lokalne autonomije.

Nedoslednost u predlogu Engleske da se u Makedoniji uvedu specijalne klauzule u pogledu zaštite prava manjina proizlazi iz činjenice što u tim zahtevima nije definirano o kakvoj je manjini reč. Zaštita prava manjina u Makedoniji u međunarodnim pregovorima na Mirovnoj konferenciji dobila je prizvuk da je reč o zaštiti prava bugarske manjine (što se tiče slovenskog stanovništva, a reč je i o zaštiti drugih narodnosti, koje žive u Makedoniji).

Tako shvaćeno pravo zaštite manjina u Makedoniji odgovaralo je Bugarskoj i, kao što smo videli, ona se zalagala da makedonsko pitanje dobije takav tretman u međunarodnim ugovorima. To je, međutim, značilo stalni izvor pojave i širenja novog iredentizma na račun makedonskog naroda i stalni uzrok nemira na tome delu sveta.²⁰

Svođeci pravni položaj Makedonaca pod formulu zaštite prava manjina Mirovna konferencija je u međunarodnim pregovorima celokupno makedonsko pitanje svela u one odredbe ugovora (na primer između Bugarske i Grčke) koje se odnose na pravo opcije, na pravo migriranja, na pitanje reparacija i na pitanje recipročnih stimulacija.²¹

Takvom definitivno utvrđenom pristupu u određivanju pravnog položaja Makedonije doprineo je i Komitet za nove države svojim zalaganjem da se predlozi svih delegacija svedu na uvođenje specijalnih klauzula za stanovništvo Makedonije, smatrajući »da pitanja garancija koje treba da se utvrde za manjine, nastanjene na teritorijama koje su ranije pripadale Otomanskoj imperiji, predstavljaju specijalan problem«.²²

Bugarska diplomatija je na Pariskoj konferenciji (kao i u ranijim prilikama) intervenisala u prilog svoga ranijeg shvatanja da je Makedonija deo bugarske teritorije na kojoj živi njen narod. Na toj osnovi Bugarska je zasnivala svoje pravo intervencije u rešavanju tzv. makedonskog pitanja, zalažući se uvek za aneksiju cele Makedonije ili njenih određenih delova.

Međutim, te velikobugarske državne ideje teško su mogle da prodru u pregovorima koji su se vodili na Mirovnoj konferenciji u Parizu, jer je Bugarska bila jedna od država koja se nalazila na strani Centralnih sila, tj. na strani pobeđene koalicije. Iz tih razloga, bugarska diplomatija upotrebila je u toku pregovora i druge varijante u korist svoje osnovne teze o Makedoniji kao svojoj nacionalnoj teritoriji. Naime, bugarska se diplomatija zalaže da stanovništvo u onim delovima Makedonije koji će potpasti pod aneksiju drugih država: SHS i Grčke, primi status bugarske nacionalne manjine.

Taj svoj zahtev Bugarska će pravdati i obrazlagati pred Komitetom za nove države na Mirovnoj konferenciji u povodu zaštite nacionalnih

²⁰ U Društvu naroda u periodu pre drugog svetskog rata Bugarska je peticijskim zahtevima uvek isticala svoje pravo na zaštitu bugarske manjine u Jugoslaviji čime je sprečavala organizovanje borbe makedonskog naroda na osnovu samoopredeljenja za sopstveno nacionalno oslobođenje.

²¹ V. Andonov-Poljanski, n. dj. 124.

²² Isto.

manjina. Ona će tom prilikom razvijati tezu o tzv. svom moralnom pravu i obavezi da brani i štiti interese svojih sugrađana, koji će ostati izvan bugarske nacionalne državne granice. Tako u jednom pismenom obrazloženju bugarska delegacija, iznoseći svoj stav u pogledu zaštite nacionalnih manjina, pored ostalog ističe:

»Ako se ne prihvate teritorijalna rešenja na koja se Bugarska poziva (misli se na teritorijalne pretenzije Bugarske prema Makedoniji, odnosno na anektiranje cele Makedonije), u čemu ona vidi svoje 'neosporno pravo', bugarska delegacija je ubeđena da će zaštita manjina u provincijama anektiranim od naših suseda imati najmanje efekta u izvesnom reduciranju buduće emigracije u Bugarskoj. Ali lek za sadašnje uslove emigranata biće akt elementarne pravde ako im se da pravo izbora u vremenskom periodu od tri godine što će im omogućiti da se vrate u svoje domovine.«²³

I jedan i drugi stav bugarske delegacije na Mirovnoj konferenciji bili su neprihvatljivi za makedonski narod i podjednako štetni za ostvarenje njegovih legitimnih interesa. U tom smislu možemo reći da je Bugarska svojim diplomatskim intervencijama nanosila štetu makedonskom narodu u ostvarivanju njegovih vitalnih nacionalnih interesa.

Zahtev da se Makedoniji prizna međunarodni pravni subjektivitet i da kao takva dobije pravo predstavnštva na Mirovnoj konferenciji u Parizu, nisu bili prihvatili delegati zemalja članica Konferencije. Međutim, to ne umanjuje značaj pokrenutog pitanja. Naprotiv, sama činjenica da je Makedonija tim pokušajem istupila na svetsku pozornicu govori o tome da se makedonsko pitanje ne može rešavati bez učešća legitimnih predstavnika samog makedonskog naroda.

Mirovna konferencija, kao što je poznato, nije prihvatila osnovni zahtev makedonskog naroda za samoopredeljenjem. Ona je rešavanju pitanja državno-pravnog položaja Makedonije prišla od njene podele i negiranja prava makedonskog naroda na samoopredeljenje i na samostalni državno-pravni život. Tako je bio otvoren put za nove sukobe na Balkanu, ali i za nove oblike borbe za ostvarivanje neotuđivog prava makedonskog naroda na samoopredeljenje.

Posle zaključivanja mirovnog ugovora, legitimni predstavnici makedonskog naroda uložili su protest protiv odluka Konferencije o sankcioniranju podele Makedonije. U tom protestu oni su izneli snažne istorijske i političko-pravne argumente u odbrani nacionalne nezavisnosti i prava makedonskog naroda na samoopredeljenje.

Istorijska i političko-pravna argumentacija makedonskog revolucionarnog pokreta protiv odluke Mirovne konferencije o podeli Makedonije

1. Prvi protest protiv odluke Mirovne konferencije o podeli Makedonije došao je od Glavnog odbora makedonskih studenata u Švajcarskoj. U jednom od njihovih apela svetskoj javnosti kaže se:

²³ Isto.

»Glasno protestujemo protiv podele naše zemlje i izjavljujemo da ne primamo nikakvu soluciju bez slobodnog pitanja makedonskog naroda za sudbinu njegove zemlje. Solucija koju je tražio makedonski narod bila je da se Makedonija izdigne u nezavisnu državu, da se organizuje po primeru Švajcarske, a pod protektoratom jedne od nezainteresovanih sila. Deleći Makedoniju, Mirovna konferencija uzima tešku odgovornost za nove konflikte, za nove ratove koji će izbiti na Balkanu. Makedonski narod je živeo jedno za drugim od 1912. godine pod užasnim jarmom grčke, bugarske i srpske vlasti i neće hteti više da trpi mučenički život koji mu, po svemu izgleda, Mirovna konferencija ovekovečuje. Mi smo čvrsto rešili da svim sredstvima produžimo borbu za nezavisnost Makedonije.«²⁴

2. Polazeći od izvornog prava makedonskog naroda, tj. prava na samoopredeljenje, istinski sledbenici revolucionarnog pokreta prvobitne VMRO uputili su bugarskoj vlasti Memoar u kome se osporava njeno pravo da pred Mirovnom konferencijom u Parizu zastupa makedonski narod. Tako se u uvodnom delu Memoara iznosi situacija i stanje nastalo u Makedoniji neposredno posle završetka rata, i, pored ostalog, ističe se:

»U ovim sudbonosnim danima Makedonija ima pravo da digne svoj glas za svoju slobodu, za svoju budućnost. Ona to i čini pred celokupnom međunarodnom javnošću i evo ona to čini i sada, pred bugarskom vladom i bugarskom javnošću.«

U Memoaru se ističe da, ako se želi u tim uslovima izbeći novo političko ugnjetavanje makedonskog naroda, treba stvoriti samostalnu Makedoniju u njenim prirodnim geografskim granicama, sa ravnopravnošću za sve narodnosti, bez obzira na njihovu brojnost, i njenom neutralnošću pod zaštitom Društva naroda. Potom se naglašava da su potpisnici dokumenta učinili sve kako bi se sa tim zahtevom kojim se ujedinjuje cela Makedonija upoznala celokupna svetska javnost, i to pred samu Mirovnu konferenciju u Parizu. Potpisnici dokumenta ističu da će po sili argumenata na Konferenciji pobediti ta ideja, sem ako se ne »postavi krst ideji o pravu humanosti, ako tamo pobedi gruba sila i nametne se politika nasilne vladavine...«.

O određivanju budućeg položaja Makedonije, u dokumentu se ističe da se neće moći primeniti pravo sile, tj. da se neće polaziti od pozicije sile i prava pobedioca, jer ideja o nezavisnoj Makedoniji probija sebi put noseći sa sobom slogu i mir među narodima na Balkanu.

U tom se dokumentu prigovara vladi Bugarske da ona ne podržava tu ideju, da ona ide drugim putem u vezi sa rešenjem makedonskog pitanja. »Taj put (misli se na put bugarske vlade), vodi jasno i određeno ka uništavanju i samog imena Makedonije kao istorijskog pojma, ka ukidanju i njene političke celine i njenog budućeg postojanja.«

Potpisnici Memoara veruju da će se uspešno suprotstaviti aspiracijama Srbije i Grčke za osvajanjem delova Makedonije, smatrajući da će na Mirovnoj konferenciji dominirati »pored sile i nešto od pravde«. »Međutim, za uspešno suprotstavljavanje tim aspiracijama, potrebno je, kaže se

²⁴ Zbornik na dokumenti, n. dj., 319—323.

u Memoaru, da i bugarska vlada prilagodi svoje držanje u pogledu rešavanja problema vezanih sa Makedonijom.«

U Memoaru se iznosi i iz kojih se razloga taj apel upućuje bugarskoj vladi i bugarskoj javnosti. Istovremeno se daje objašnjenje iz kojih razloga to nije bilo učinjeno do sada i ukazuje se na to da je *Privremeno predstavništvo VMRO* strahovalo da se od takve njegove akcije ne dobije utisak da se u unutrašnje stvari Bugarske i u njenu spoljnu politiku — meša narod koji se nalazi izvan njenih granica. Pri tome se kaže da je Privremno predstavništvo VMRO verovalo da se Bugarska »... nalazi na usmeravanju svoje politike ka novim putevima suprotnim od onih koji je bacaju u katastrofu i pustoš, a Makedoniju u potpunu propast i u formalno uništenje«.

Privremeno predstavništvo VMRO u Memoaru direktno optužuje bugarsku vladu za njen stav o makedonskom nacionalnom pitanju po kome se isključuje ideja samostalne i nezavisne Makedonije. »Ovakvim svojim stavom — kaže se u Memoaru — bugarska vlada pritiče u pomoć Srbiji i Grčkoj čiji su neskriveni ciljevi da učvrste svoje gospodstvo nad tuđim teritorijama i nad tuđim narodom.« Privremeno predstavništvo ujedno postavlja pitanje »zašto bugarska vlada ima negativan stav prema ideji o autonomnoj Makedoniji, kada je i ona dužna da tu ideju prihvati iskreno i bezrezervno, tj. u njenom čistom obliku?»

Sa ciljem da se suzbije ta politika, Privremeno predstavništvo VMRO insistira na tome da bugarska vlada svečano izjavi pred Mirovnom konferencijom i pred celim svetom da bi nacionalne aspiracije Bugarske bile zadovoljene stvaranjem posebne političke jedinice na Balkanu, koja će uživati međunarodnu zaštitu od svakih budućih teritorijalnih aspiracija spolja.

U Memoaru se ističe i to da makedonski narod ne može da shvati upornost bugarske vlade koja prilikom razmatranja makedonskog pitanja polazi isključivo sa aspekta »nacionalnog ujedinjenja«, kada takav njen stav ne vodi nikakvom nacionalnom ujedinjenju, već samo doprinosi slabljenju moralnih prednosti ideje o nezavisnoj Makedoniji.

Ukazujući na to da na taj način politika bugarske vlade predstavlja produženje ranije njene politike podele i razbijanja jedinstva i celine Makedonije, u Memoaru se naglašava da bugarska vlada, kao vlada »nacionalizma«, »ujedinjenja«, »slobode i nezavisnosti bugarskog plemena«, doprinosi da makedonski narod bude bačen u ropstvo i sramotu, samo zato da ona stekne »dve stope makedonske zemlje ili čak nijednu«, suprotstavljajući se stremljenjima makedonskog naroda za posebnim državnopravnim životom.

U zaključnom delu Memoara, Privremeno predstavništvo VMRO upozorava bugarsku vladu da će se *Privremeno predstavništvo VMRO* suprotstaviti da ona predstavlja makedonski narod na Mirovnoj konferenciji. Ujedno Privremeno predstavništvo VMRO ističe da će u svoje ime uputiti formalni protest Konferenciji, jer ono ima svoga predstavnika u Parizu, koji se zalaže za stvaranje samostalne Makedonije i za očuvanje njenog teritorijalnog integriteta.²⁵

²⁵ Isto, 281—299 (br. 80, 81).

3. Serski revolucionarni okrug VMRO, koji je postao neposredni sledbenik programskih zahteva prvobitne VMRO za stvaranje makedonske države neposredno pretkraj rata i pre sazivanja Mirovne konferencije, objavio je Deklaraciju u kojoj se izlažu osnovi izgrađivanja makedonske države. Deklaracija polazi od zahteva da se obezbedi teritorijalni integritet Makedonije i da se ona konstituiše kao republika, po uzoru na Švajcarsku federativnu republiku. U Deklaraciji se ističe da se tim »otklanja mogućnost da balkanske države radi svojih imperijalističkih ciljeva teže ka osvajanju tuđe teritorije i uspostavljanju gospodstva nad drugim narodima«.

Ističući princip samoopredeljenja naroda i izjašnjavajući se za konstituisanje makedonske države u njenim prirodnim, etnografskim i geopolitičkim granicama, u Deklaraciji se odlučno ustaje protiv podele Makedonije, zato što: »Deoba Makedonije opet će pothranjivati u svakoj balkanskoj državi težnju da doda svojoj teritoriji, na račun druge, puno geografsko i ekonomsko proširenje.«

U Deklaraciji se ukazuje na to da »... sama deoba koja nije i ne može biti u saglasnosti sa nacionalnim principom, niti s geografskim potrebama, biće prvi akt neiskrenosti u njihovim odnosima (misli se na odnose između balkanskih država — AH), i tako, oni neće pružiti jedan drugom ruku, sem ako ižive definitivno svoja krvava suparništva i svade, do čega vodi samo trijumf republičke demokratije«.

U Deklaraciji se polazi od posebnih interesa makedonskog naroda u konstituisanju makedonske države, pa se ističe da makedonsko pitanje »[...] nije stvar bugarske, grčke ili srpske državne politike«, zato što »Kao narod on ima pravo da se sam brine o svojoj sudbini i o svojoj zemlji [...]«. Time, potpisnici Deklaracije sve više ističu potrebu zaštite posebnih nacionalnih interesa makedonskog naroda od zavojevačkih težnji drugih država na Balkanu.

Deklaracija se posebno zadržava na objašnjenjima agresivnih planova balkanskih država prema Makedoniji i iznosi njihovu nacionalističku politiku, zbog koje su one ometale ostvarivanje prava makedonskog naroda na samoopredeljenje. Tako se u Deklaraciji konstatira: »Te ideje (misli se na ideje političkog nacionalizma i nacionalnog ujedinjenja — AH) balkanskih država izašle su faktički iz svog okvira i iz okvira nacionalnog samoopredeljenja i ujedinjenja i izrazile su se u stremljenjima za osvajanjem zemlje, nezavisno od narodnosti koje je naseljavaju.« I dalje, »Balkanski nacionalizam, u svojoj težnji za političkom i privrednom hegemonijom na Balkanu, bacio je balkanske narode i države u duboke protivrečnosti i konflikte, koji treba da počnu ratom i da završe, a i završavaju se opet ratom, i večno ratom.«

Ističući da je u tom »krvavom i strašnom ratu« Makedonija bila objekt osvajanja i hegemonije, zbog čega je podnela najveće žrtve i stradanja, potpisnici Deklaracije zalazu se da sve balkanske države prihvate ideju o stvaranju samostalne makedonske države kao jedinog spasonosnog puta za stvaranje trajnog mira na Balkanu.²⁶

²⁶ Isto.

4. Generalni savet svih makedonskih društava u Švajcarskoj upućuje apel Mirovnoj konferenciji sa zahtevom da Makedoniju predstavljaju na Konferenciji njezini delegati.²⁷

U telegramu Generalnog saveta makedonskih društava Sekretarijatu engleske delegacije na Konferenciji u Parizu od 23. II 1919. godine kaže se:

»Povodom objašnjenja datih od odgovarajućih premijera u vezi sa srpskim i grčkim teritorijalnim zahtevima, Generalni savet svih makedonskih društava u Švajcarskoj uzima još jednom slobodu da zamoli poštovanu Mirovnu konferenciju da se makedonskom stanovništvu pruži mogućnost da slobodno odluči o svojoj budućoj sudbini, saglasno principima prema kojima se ni jedan narod ne može potčiniti sili drugog naroda, nanoseći štete samom sebi. Mi čvrsto verujemo da će Pariski ugovor od 1919. god. dati pravdu Makedoniji kao što ju je dao drugim narodima. Na Makedonce, koji su već pružili svetu briljantna svedočanstva o svom heroizmu i ljubavi prema slobodi u borbama koje su izdržali u prošlosti protiv svojih neprijatelja, ne može se primeniti pravo zavajevača (osvajaća), osuđeno i od Saveznika. Neprimenjivanje drugog principa, sa pravom samoopredeljenja, vodiće u budućnosti neizbežnom obnavljanju borbe za slobodu. Mi verujemo da njihove ekscelencije, gospoda Venizelos i Pašić, koji su dobrovoljno priznali princip prava na samoopredeljenje nacija proklamovano i priznato od Saveznika, svakako neće odbiti pravo makedonskom narodu da se časno izjasni za svoju buduću sudbinu. Pogreške iz nekoliko ugovora u prošlosti u odnosu na Makedoniju stale su mnogo suza i mnogo krvi makedonskog stanovništva, zbog čega je dužnost Mirovne konferencije da uništi uspomenu na njih i da spreči nove nesreće davanjem makedonskom narodu onoga što on želi i što je njegov imperativ i njegovo sveto pravo, naime da može sam odlučivati o svojoj sudbini. Nadajući se da će to ljubazno podržati naše legitimne zahteve na poštovanoj Konferenciji, molimo Vas da verujete da smo Vaše najodanije i pokorne sluge.«²⁸

Brojni demarši, apeli, memorandumi i deklaracije koje su Mirovnoj konferenciji podnela makedonska društva u Švajcarskoj polaze od zahteva da se makedonskom narodu prizna pravo na samoopredeljenje.

U svom Memorandumu od 11. I 1919. godine upućenom Arturu Balfuru, ministru spoljnih poslova Velike Britanije, Generalni savet makedonskih društava u Švajcarskoj zahteva priznanje prava na samoopredeljenje makedonskog naroda i pri tome posebno ukazuje na ovo:

»Pošto smo izneli najpre pregled muka i stradanja u borbi za slobodu, nije li evidentno da se Makedonci pokazuju dostojni da na njih bude primenjeno pravo odlučivanja o svojoj sopstvenoj sudbini, kakva je privilegija garantovana Dalmatincima, Hrvatima, Slovencima, Česima, Jermenima, Arabljanima i tako dalje? Mora li makedonski narod da bude tretiran kao stoka od njegovih suseda? Mi Makedonci čvrsto smo ubeđeni da će nam velike demokratije uvek priteći u pomoć u našoj borbi za samoopredeljenje.

²⁷ Isto, 319—324 (br. 92—93).

²⁸ Isto.

Mi tražimo ne samo naše pravo, već je isto tako naša imperativna dužnost da zahtevamo da se čuje glas Makedonaca pre nego što se reši budućnost njihove sudbine.

Mi, Generalni savet makedonskih društava u Švajcarskoj, potpuno smo ubeđeni da se pravilno, pravedno i trajno rešenje makedonskog pitanja može naći davanjem mogućnosti makedonskom narodu da slobodno deklarira svoju volju o svojoj budućoj formi upravljanja, koja može da se realizuje:

1. okupiranjem zemlje od američkih, francuskih, engleskih i italijanskih trupa,
2. dozvoljavanjem svim makedonskim izbeglicama u inostranstvu, bez obzira na rasu i religiju, da se vrate mirno svojim domovima i da im se dozvoli učešće u organizaciji i rukovođenju državnim poslovima u zemlji,
3. poveravanje lokalne administracije Makedonije u ruke mesnog stanovništva pod kontrolom okupatorske armije.

Verujući čvrsto da će odluke koje budu donete na budućoj Mirovnoj konferenciji biti rezultat istinitih činjenica, pravičnosti i nepristranosti, mi sa zadovoljstvom i bezrezervno poveravamo našu sudbinu u ruke njenih članova i koristimo sadašnju mogućnost da izrazimo nadu kako će Mirovni kongres imati uspeha u svom grandioznom i epohalnom radu.²⁹

Svoje pravo na subjektivitet u međunarodnopravnim odnosima i posebno na učešće u pregovorima u vezi sa zaključivanjem mirovnih ugovora u Parizu, makedonske revolucionarne grupe zahtevaju zabranu intervencije drugih država pri rešavanju tzv. makedonskog pitanja.

Na sličan način postupile su i druge političke grupe i struje iz redova makedonskih intelektualaca u inostranstvu, osporavajući ne samo pravo Bugarskoj da zastupa interese makedonskog naroda pred Mirovnom konferencijom, nego je i neposredno optužujući da svojim stavovima o tzv. zaštiti manjina želi »da od Makedonaca stvori oruđe novog iredentizma, te da time oni postanu oruđe njene zavojevačke politike prema Makedoniji«.³⁰

Tako se u jednom demaršu makedonskih studenata u Švajcarskoj upućenom Mirovnoj konferenciji kaže:

»Mi ne želimo da postanemo oruđe bugarskog iredentizma u Makedoniji, jer Makedonija nije predstavljala nikada deo sadašnje Kraljevine Bugarske. Bugarski diplomati, koji nose deo odgovornosti za nesreću makedonskog naroda, nemaju kvalifikacije da zastupaju našu stvar i nemaju nikakvo pravo na to.«³¹

U tom dokumentu Glavni odbor makedonskih studenata podnosi ujedno novi predlog o državnopravnom statusu Makedonije. U dokumentu, naime, insistira se na uspostavljanju autonomne Makedonije koja bi bila priključena Jugoslaviji.³²

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

³² Isto.

Je li Mirovna konferencija mogla da napravi presedan u pogledu prihvatanja da predstavnici makedonskog naroda učestvuju u njenom radu? Na kojim je međunarodnopravnim osnovima Mirovna konferencija odbila opravdane zahteve makedonskog naroda na samoopredeljenje i zahteve za budući državnopravni status Makedonije.

U vreme održavanja Pariske mirovne konferencije, međunarodnopravna teorija i praksa nije prihvatila princip samoopredeljenja naroda kao utvrđeno i priznato pravo svakog naroda. Na Konferenciji je taj princip bio istaknut više-manje kao politički princip i primenjivan je utoliko ukoliko je to bilo u interesu velikih sila. Na toj osnovi i međunarodnopravna teorija nije prihvatila i podržala ideju o tome da narod u određenim istorijskim slučajevima može da stekne makar i u određenoj meri međunarodnopravni subjektivitet i time koristi određena ovlašćenja nezavisno od toga poseduje li svoju državu ili ne.³³

Naime, do drugog svetskog rata prevladavalo je shvatanje da je suverenost država temelj za osnovna načela i osnovna prava i obaveze država. Posle drugog svetskog rata sve više se prihvata konstrukcija da se narodima priznaje međunarodnopravni subjektivitet, što ukazuje na to — kako ističu neki pravni teoretičari — da se nešto novo zbiva u međunarodnopravnom poretku.³⁴

4. U tom periodu javlja se ponovo poznati makedonski publicista i teoretičar Krste Misirkov, koji u svojim brojnim člancima objavljenim u listu »Ilinden« svestrano razvija svoje poglede i svoju političku misao o tome na kojim osnovima: političkim, istorijskim, državnim treba da se razvija makedonska nacionalna oslobodilačka ideja. U tom smislu od posebnog su značaja članci pod naslovom »Pesimizam i optimizam« i članak objavljen pod naslovom »Jugoslovenska i balkanska federacija«.³⁵

U prvom članku Krste Misirkov ohrabruje svoj narod kako treba da se nada boljoj budućnosti za svoju otadžbinu, ističući: »Zar smo mi Makedonci narod bez inteligencije, bez slavnih tradicija, bez silne energije, bez narodnih ideala, bez literature — usmene i pismene, i uopšte bez kulture?« U tom članku Krste Misirkov daje pregled položaja Poljske kroz istoriju koja je doživljavala sličnu sudbinu kao i Makedonija, a na kraju je ipak dočekala svoje nacionalno oslobođenje.

U drugom članku Krste Misirkov pravi objektivnu političku analizu položaja Makedonije u Srbiji posle Mirovne konferencije u Parizu i upućuje veoma značajne pouke i prekore velikosrpskoj politici koja se izražava u nacionalnom ugnjetavanju makedonskog naroda pomoću otvorenog centralističkog birokratskog sistema upravljanja u formi ustavne monarhije. On se ovaj put nedvosmisleno zalaže za obrazovanje Jugo-

³³ *Milojević, Momir*: Shvatanje Milana Markovića o subjektima međunarodnog prava, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo* 1—3 (Beograd 1973), 39—59; *Pindić, Dimitrija*: Aktivno pravo predstavljanja — elemenat i posebno obeležje subjektiviteta međunarodnih organizacija, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo* 1—3 (Beograd 1973), 67—84.

³⁴ Isto.

³⁵ *Ristovski, Blaže*: Krste P. Misirkov (1874—1926). Prilog kon proučavanju na razvitokot na makedonskata nacionalna misla (Skopje 1966, posebno: 608—612).

slovenske federacije koja bi ujedinila različite oblasti i narodnosti u ime slobode i ravnopravnosti.³⁶

5. U toku prvoga svetskog rata u Rusiji je obrazovan Makedonski revolucionarni komitet sa sedištem u Petrogradu na čijem se čelu nalazio poznati makedonski revolucionar Dimitar Čupovski. Taj komitet zapravo predstavlja nastavak rada Petrogradske-Makedonske grupe konstituisane kao makedonsko naučno-literarno društvo.³⁷

Politički program toga Komiteta može se najbolje sagledati iz analize njegovih osnovnih načela koja su objavljena pod nazivom Balkanska federativna demokratska republika.

Jedno od osnovnih načela Programa toga Komiteta izraženo je u zahtevu »da su svi balkanski narodi dužni da sruše postojeće dinastije i da usvoje republički oblik upravljanja zemljom odnosno republički oblik državnog uređenja. Svaka takva balkanska republika — prema Programu Komiteta — u svom unutrašnjem životu bila bi potpuno samostalna.

U Programu se dalje razrađuje organizaciona struktura buduće Balkanske federativne republike i ističe zahtev:

1. Da se sve novokonstruisane balkanske republike ujedine u jednu opštu Balkansku demokratsku republiku.

2. Da tu Republiku sačinjavaju ove republike: Makedonska, Albanska, Crnogorska, Grčka, Srpska, Bugarska, Hrvatska, Bosansko-Hercegovacka, Slovenska i Trakijska.

3. U konstituisanju novih balkanskih republika ne polazi se samo od kriterijuma jednoplemenskih država. Te republike mogu se konstituisati i od onih oblasti sa raznorodnim stanovništvom, ako su njihovi životni interesi tesno povezani sa geografskim, istorijskim, političkim i kulturno-etničkim uslovima.

4. U onim republikama sa raznorodnim stanovništvom mogu se obrazovati autonomni okruzi i autonomne opštine, tako da će svaka narodnost imati punu slobodu, upotrebu maternjeg jezika, vere i običaja.

5. Zvanični jezik svake pojedine republike je jezik većine.

Razrađujući pobliže institucionalni koncept organizacije vlasti buduće Balkanske federacije u Programu se predviđa da je njen najviši organ vlasti opšti savezni parlament, savezna vlada i savet, koji se formira umesto individualnog predsednika federativne republike.

U savezni parlament svaka republika šalje svoje opunomoćenike — narodne poslanike. Od sastava tih narodnih poslanika formira se savezna vlada i savet Balkanske federacije. Ti se organi formiraju na paritetnoj osnovi tj. svaka republika u ta tela šalje podjednaki broj lica. U nadležnost tih organa ulaze opštefederativni, unutrašnji i spoljni federalni poslovi odnosno poslovi od zajedničkog interesa za sve pojedine republike.

Analiza istorijske građe na osnovu koje se može pratiti položaj Makedonije u međunarodnim odnosima i pregovorima na Pariskoj mirovnoj

³⁶ Isto.

³⁷ *Ristovski, Blaže*: Dimitrija Čupovski (1878—1940) i makedonsko naučno-literaturno drugarstvo vo Petrograd (Skopje 1978).

konferenciji o njenoj deobi upućuje na određene zaključke, koji imaju višestrani značaj i za ocenu razvoja i same makedonske nacionalnooslobodilačke ideje.

Prvi zaključak, koji se sam po sebi nameće, odnosi se na to da je saglasnost vlade balkanskih država o podeli Makedonije bila izazvana njihovim imperijalističkim težnjama, a ne etničkim razlozima. U međunarodnim pregovorima o određivanju budućeg statusa Makedonije, balkanske države nisu uopšte uzimale u obzir legitimna prava makedonskog naroda na samoopredeljenje i uopšte nisu polazile iz jasno i nedvosmisleno izraženih njegovih zahteva za stvaranjem posebne autonomne Makedonije, odnosno makedonske države. Pregovori vlada ovih država nikada polazili od potrebe da se rešava »makedonsko pitanje«. Naprotiv, cilj je bio da se spreči da Makedonija dođe u položaj koji će onemogućiti vladama balkanskih država da pretenduju na delove Makedonije ili na aneksiju bilo kojih njenih delova.

Drugi se zaključak izvodi iz analize osnova na kojem se zasniva pristanak vlada balkanskih država na deobu Makedonije. Šta u suštini ovde označava deoba Makedonije?

Ideju o podeli Makedonije vlade balkanskih država prihvatile su pod određenim uslovima i u određenim istorijskim okolnostima. Izgrađena je i modelirana u toku više decenija u međusobnim diplomatskim odnosima vlada balkanskih država i svaka je pri tome polazila od svojih užih nacionalističkih interesa i shvatanja.

Evolucija te ideje veoma je indikativna i mora se brižljivo slediti da bi se shvatio njen početak, kada ona dominira u odnosima vlada balkanskih država kao konačno prihvaćena ideja i kada i zašto je jedna strana uvek napušta sa jasnim pretenzijama da zagospodari teritorijom Makedonije u njenim etničkim i geopolitičkim granicama.

Ekspanzionistička politika balkanskih država prema Makedoniji prisutna je više decenija. Najizrazitiji oblici te politike izražavali su se u politici Bugarske. U učvršćenju svoje dominacije ona je u određenim istorijskim etapama razvoja tzv. »makedonskog pitanja« sebe smatrala i isključivim legitimnim predstavnikom makedonskog naroda i njegovim »opunomoćenikom« i »zastupnikom« njegovih legitimnih interesa.

U toj ekspanzionističkoj politici ne zaostaju ni ostale dve susedne balkanske države: Grčka i Srbija. Tako, jedna drugu podržava i podstiče na stvaranje interesnih sfera uticaja u Makedoniji, i jedna drugu prestiže u tom rivalitetu — sve do slanja oružanih četničkih formacija koje treba oružjem da ostvare prioritet u osvajanju delova Makedonije.

Ali u rivalstvu uvek je potencijalno i pitanje sporazumevanja o podeli interesnih sfera. U slučaju Makedonije to se izrazilo na više načina, i primalo je različite oblike sve do zaključivanja međusobnih ugovora o podeli Makedonije.

Šta je uticalo na politiku tih vlada da se odreknu — makar privremeno — zahteva za aneksiju cele Makedonije i da pristupe deobi. Koji su faktori uticali da se vlade susednih balkanskih zemalja ujedine u pitanju deobe Makedonije?

Pristanak vlada balkanskih država na deobu Makedonije označava njihovu nemoć da uguše stremljenja makedonskog naroda za nezavisnost, slobodu i izgradnju svoje sopstvene države. Njihovo insistiranje na deobi Makedonije trebalo je da spreči u budućnosti da se Makedonija, kao jedinstveno i nedeljivo teritorijalno područje, konstituiše u bilo kom vidu kao autonomna oblast. Tako je trebalo zauvek onemogućiti njeno *samostalno* nacionalno egzistiranje.

Sporazum o deobi Makedonije imao je za svoj osnov potrebu da se time olakša proces asimilacije makedonskog naroda, budući da je tim živi organizam nacije razbijen na delove, koji su potpali pod različit nacionalistički uticaj. Polazilo se od veoma jasnih saznanja da razvoj makedonske nacije sve vidnije pruža otpor svim aneksionističkim pretenzijama. Na tom osnovu ideja o deobi Makedonije postaje realna potreba da se spreči dalji uspon nacije, koja će za sebe tražiti ostvarivanje svojih osnovnih prava na samostalno nacionalno egzistiranje sve do svoje sopstvene države. Realno je bilo pretpostaviti da u slučaju deobe Makedonije i u konfrontaciji između raznih nacionalnosti, makedonski narod neće moći da ističe svoje pravo na nacionalnu slobodu, jer će svuda nailaziti na podjednak otpor i osudu.

Sa političko-pravnog gledišta deoba Makedonije trebalo je da označi da će osvajačka politika vlada balkanskih država biti podjednako podržavana.

Sve vlade prećutno su prihvatile klauzulu o tome da ni jedna od njih neće pružiti podršku nacionalnoj oslobodilačkoj borbi makedonskog naroda za samostalnost i nezavisnost i za ostvarivanje svoga prava na samoopredeljenje. To je bila garancija da se makedonski narod neće osmeliti da podiže revoluciju i ustanke radi ostvarenja svog legitimnog prava.

U tom kontekstu ostaje da se razmotri je li deoba polazila od ostvarivanja etničkih osnova ili je imala isključivo cilj da osvaja tuđe teritorije, da proširi državne granice postojećih država na račun Makedonije. Pristanak svake od tih država na deobu Makedonije u konfrontaciji sa ciljevima makedonskog revolucionarnog pokreta, nedvosmisleno upućuje na zaključak da su u slučaju deobe Makedonije isključivo polazile od osvajanja tuđih teritorija. Neke velike sile u pojedinim istorijskim periodima predlagale su neke solucije u pogledu stvaranja modusa vivendi da bi makedonski narod izrazio svoj identitet (predviđajući različite oblike autonomnog statusa Makedonije). Ni jedna od balkanskih država nije podržala te predloge. Naprotiv, svaka od njih i sve zajedno protivile su se da se u tom pravcu traži rešenje za tzv. makedonsko pitanje. U tom pogledu postojala je puna saglasnost svih vlada balkanskih država. Otuda su i sve vlade podjednako progonile u svojim zemljama — posle deobe — svaki pokret koji je upućivao na negiranje postojećih ugovora o podeli.

U konfrontaciji sa revolucionarnim pokretom makedonskog naroda, bugarska vlada shvatila je da pred sobom ima revolucionarnu snagu koja može da poremeti sve njene nacionalističke i velikodržavne račune i da time ugrozi njene imperijalističke planove prema Makedoniji. U tom

pravcu ona je težila deobi i nju prihvatila makar da se nikada nije odrekla sanstefanske fikcije o dominaciji na Balkanu.

Prihvatajući deobu, Bugarska je uvek polazila od eventualnih revandikacija u slučaju novih nemira na Balkanu. Revandikacije su išle za proširenjem teritorija na račun drugih, koji su dobili veći deo od onog na koji je Bugarska pretendovala. Nove istorijske situacije na Balkanu ili u međunarodnim odnosima Bugarska nije vezivala za ostvarenje prava makedonskog naroda na nacionalnu egzistenciju, već za izvlačenje novih koristi za sebe. Zbog toga će bugarska diplomatija nastojati da ostavi utisak da je makedonsko pitanje *otvoreno* i da će ona to pitanje moći da *pokreće* radi navodno celovitog, a ne parcijalnog rešavanja.

Tako su međudržavni ugovori vlada balkanskih država o deobi Makedonije stvorili i potpirivali nove međusobne konfrontacije.

Sve ovo upućuje na opšti zaključak. U rešavanju budućeg statusa Makedonije na Pariskoj mirovnoj konferenciji nije se diskutovalo o Makedoniji i makedonskom narodu kao posebnom nacionalnom etniku, koji ima pravo na samoopredeljenje i izgradnju svoje sopstvene države. Na Konferenciji se vodila diskusija o podeli Makedonije i balkanske države nisu sakrivala svoje ciljeve da prošire granice svojih država na račun Makedonije. Iz tih razloga razumljivo je što su legitimni predstavnici makedonskog naroda bili sprečeni da prisustvuju toj Konferenciji.

To je olakšalo drugima — nasuprot legitimnim predstavnicima makedonskog naroda — da preuzmu ulogu njegovih navodnih zastupnika. Sve to trebalo je ujedno da posluži kao »pravni osnov« legalizovanju deobe Makedonije.